

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2023.28.22>

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ СЛУЖБОЮ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ НА ШКОДУ ЕКОНОМІЧНИМ ІНТЕРЕСАМ ДЕРЖАВИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Хороновський Олег Ігорович,
кандидат юридичних наук,
здобувач відділу аспірантури і
докторантури
(Національна академія СБ України,
м. Київ, Україна)

У статті проаналізовано основні нормативно-правові акти, які визначають правові засади протидії Служби безпеки України (далі – СБ України) транснаціональній організованій злочинності на шкоду економічним інтересам держави. Встановлено, що правові норми Конституції України, які визначають права та свободи людини і громадянина, є правовими засадами діяльності СБ України як суб'єкта протидії транснаціональній організованій злочинності та забезпечення економічних інтересів держави. Визначено, що СБ України протидіє транснаціональним організованим злочинним угрупованням, діяльність яких безпосередньо створює загрозу життєво важливим інтересам України, до яких відносяться економічні інтереси держави. Констатовано, що завдання СБ України з протидії транснаціональній організованій злочинності на шкоду економічним інтересам держави охоплюються контррозвідувальним захистом об'єктів критичної інфраструктури, до яких відносяться підприємства та установи (незалежно від форми власності) таких галузей, як енергетика, хімічна промисловість, транспорт, банки та фінанси, інформаційні технології та телекомунікації (електронні комунікації), продовольство, охорона здоров'я, комунальне господарство, що є стратегічно важливими для функціонування економіки і безпеки держави, суспільства та населення. Зазначено, що норми Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» є практично не застосовувані, мають абстрактний характер, оскільки чинна редакція не передбачає будь-яких додаткових інструментів, сил та засобів для боротьби з організованою злочинністю, ніж ті, які визначені існуючими нормативно-правовими актами у сфері правоохоронної діяльності. Підкреслено важливість Стратегії забезпечення державної безпеки в діяльності СБ України за вказаним напрямком та аргументовано необхідність прийняття нового Закону України «Про Службу безпеки України». Запропоновано ряд рекомендацій, які можуть сприяти розв'язанню проблем правової регламентації даного напрямку роботи СБ України.

Ключові слова: протидія злочинності, транснаціональна організована злочинність на шкоду економічним інтересам держави, державна безпека, суб'єкт забезпечення, економічні інтереси держави.

**PROBLEMS OF LEGAL PROVISION OF COUNTERACTION
OF THE SECURITY SERVICE OF UKRAINE AGAINST TRANSNATIONAL
ORGANIZED CRIME TO THE HARM OF THE STATE ECONOMIC
INTERESTS AND WAYS TO SOLVE THEM**

Khoronovskyi Oleg Igorovych,
Candidate of Law Sciences,
Member of the Postgraduate
and Doctoral Studies Department
(National Academy of the Security Service
of Ukraine, Kyiv, Ukraine)

The article analyzes the main legal acts that determine the legal basis for counteraction of the Security Service of Ukraine against transnational organized crime to the harm of the state economic interests. It has been established that the legal norms of the Constitution of Ukraine, which determine the rights and freedoms of a person and a citizen, are the legal basis of the activity of the Security Service of Ukraine as a subject of combating transnational organized crime and ensuring the economic interests of the state. The Security Service of Ukraine opposes transnational organized criminal groups, the activities of which directly pose a threat to the vital interests of Ukraine, which include the economic interests of the state. It was established that the tasks of the Security Service of Ukraine to combat transnational organized crime to the harm of the state economic interests are covered by counterintelligence protection of critical infrastructure facilities, which include enterprises and institutions (regardless of the form of ownership) of such industries as energy, the chemical industry, transport, banks and finance, information technology and telecommunications (electronic communications), food, health care, communal economy, which are strategically important for the functioning of the economy and security of the state, society and population. It is noted that the norms of the Law of Ukraine «On the Organizational and Legal Basis of Combating Organized Crime» are practically not applied, have an abstract character, since the current version does not provide for any additional tools, forces and means for combating organized crime than those determined by the existing legal acts in the field of law enforcement. The importance of the Strategy for ensuring state security in the activity of the Security Service of Ukraine in the determined direction is emphasized and the need to adopt a new Law of Ukraine «On the Security Service of Ukraine» is reasoned. A number of recommendations are offered that can contribute to solving the problems of legal regulation of this area of work of the Security Service of Ukraine.

Key words: crime prevention, transnational organized crime to the harm of the state economic interests, state security, security subject, state economic interests.

Діяльність СБ України, як і будь-яка державно-владна діяльність, потребує належного правового регулювання, що забезпечується системою відповідних нормативно-правових приписів. Враховуючи динамічні зміни в суспільному житті та виклики останнього часу, спричинені пандемією, повномасштабним вторгненням російської федерації, державно-політичними процесами, законодавство, що регулює таку діяльність, повинно постійно оновлюватися та вдосконалюватися в напрямі його адаптації до суспільних процесів та міжнародних стандартів. У зв'язку з цим надзвичайно важливим для забезпечення економічних інтересів держави від протиправних посягань злочинних суб'єктів є вдосконалення нормативно-правових актів, що регулюють діяльність СБ України з протидії транснаціональній організованій злочинності, зокрема правових норм, що визначають організаційно-правові засади такої діяльності.

Для визначення шляхів розв'язання проблем нормативно-правового забезпечення протидії СБ України транснаціональній організованій злочинності на шкоду економічним інтересам держави, необхідно, в першу чергу, проаналізувати фундаментальні правові засади діяльності СБ України.

Безперечно, першим нормативно-правовим актом, який створює правові засади не лише діяльності СБ України, але й самого її існування, є основний закон нашої держави – Конституція України. У статті 3 Конституції України зазначено, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1]. У контексті протидії транснаціональній організованій злочинності на шкоду економічним інтересам держави, яка в узагальненому вигляді становить «комплексну систему соціально-правових заходів, спрямованих на запобігання вчиненню кримінальних правопорушень та своєчасного реагування на їх вчинення» [2, с. 8], увагу до себе привертають статті 41-43 Конституції. Вони стосуються закріплення права: «володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом; на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується» [1]. Отже, оскільки Конституція України становить основу законодавства з визначення спрямованості СБ України, то правові норми, що визначають права та свободи людини і громадянина, є правовими засадами діяльності СБ України як суб'єкта протидії транснаціональній організованій злочинності та забезпечення економічних інтересів держави.

Закон України «Про Службу безпеки України» до завдань СБ України відносить захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. До завдань Служби безпеки України також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень проти миру і безпеки людства, тероризму та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України [3]. З даного контексту випливає, що СБ України протидіє транснаціональним організованим злочинним угрупованням, діяльність яких безпосередньо створює загрозу життєво важливим інтересам України, до яких відносяться економічні інтереси держави.

Закон України «Про національну безпеку України» визначає, що СБ України є державним органом спеціального призначення з правоохоронними функціями, що забезпечує державну безпеку, здійснюючи з неухильним дотриманням прав і свобод людини і громадянина:

- 1) протидію розвідувально-підривної діяльності проти України;
- 2) боротьбу з тероризмом;
- 3) контррозвідувальний захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності, оборонного і науково-технічного потенціалу, кібербезпеки, інформаційної безпеки держави, об'єктів критичної інфраструктури;

- 4) охорону державної таємниці [4]. На нашу думку, завдання СБ України з протидії транснаціональній організованій злочинності на шкоду економічним інтересам держави охоплюються контррозвідувальним захистом об'єктів критичної інфраструктури, до яких відносяться підприємства та установи (незалежно від форми власності) таких галузей, як енергетика, хімічна промисловість, транспорт, банки та фінанси, інформаційні технології та телекомунікації (електронні комунікації), продовольство,

охорона здоров'я, комунальне господарство, що є стратегічно важливими для функціонування економіки і безпеки держави, суспільства та населення [5, с. 190].

Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» до підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність відносить оперативні підрозділи Центрального управління, регіональних органів та органів військової контррозвідки СБ України, а завданням оперативно-розшукової діяльності визначає пошук і фіксацію фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [6]. Отже, виявлення фактів функціонування транснаціональних організованих злочинних угруповань на шкоду економічним інтересам держави може здійснюватися у ході оперативно-розшукової діяльності, а здобуті матеріали використовуватись як:

- як приводи та підстави для початку досудового розслідування;
- для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні;
- для попередження, виявлення, припинення і розслідування кримінальних правопорушень, розвідувально-підривних посягань проти України, розшуку осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, та осіб, які безвісти зникли;
- для забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, а також співробітників розвідувальних органів України та їх близьких родичів, осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей;
- для взаємного інформування підрозділів, уповноважених здійснювати оперативно-розшукову діяльність, та інших правоохоронних органів;
- для інформування державних органів відповідно до їх компетенції [6].

Аналогічно відповідно до Закону України «Про контррозвідувальну діяльність», контррозвідувальна діяльність може здійснюватися з будь-яких питань транснаціональної організованої злочинності на шкоду економічним інтересам держави при виконанні визначених законом завдань щодо контррозвідувального забезпечення економічного потенціалу держави, інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (щодо загроз державній безпеці України) тощо [7].

Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» до державних органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю відносить органи СБ України [8]. Серед основних напрямків боротьби з організованою злочинністю цей закон визначає:

- запобігання виникненню організованих злочинних угруповань;
- виявлення, розслідування, припинення і запобігання правопорушенням, вчинюваним учасниками організованих злочинних угруповань, притягнення винних до відповідальності;
- протидія використанню учасниками організованих злочинних угруповань у своїх інтересах об'єднань громадян і засобів масової інформації [8].

В той же час, норми цього закону є практично не застосовувані, мають абстрактний характер, оскільки чинна редакція не передбачає будь-яких додаткових інструментів, сил та засобів для боротьби з організованою злочинністю, ніж ті, які визначені існуючими нормативно-правовими актами у сфері правоохоронної діяльності.

Важливе значення в сфері нормативно-правового забезпечення діяльності СБ України у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності на шкоду економічним інтересам держави має Стратегія забезпечення державної безпеки, затверджена Указом Президента України від 16.02.2022 № 56/2022 (далі – Стратегія) [9].

Стратегія визначає реальні й потенційні загрози державній безпеці України, напрями та завдання державної політики у сфері державної безпеки, є основою для планування і реалізації політики у сфері державної безпеки [9].

Проаналізувавши положення Стратегії, нами виділено основні завдання державної політики у сфері забезпечення державної безпеки, які виконуються СБ України, в тому числі за напрямком протидії транснаціональній організованій злочинності на шкоду економічним інтересам держави [9], а саме:

- розвиток спроможностей суб'єктів системи забезпечення державної безпеки щодо своєчасного попередження, виявлення зовнішніх і внутрішніх загроз державній безпеці України, запобігання та протидії таким загрозам;

- удосконалення контррозвідувального забезпечення державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, оборонного, економічного і науково-технічного потенціалу, економічної безпеки, об'єктів критичної інфраструктури від впливу суб'єктів розвідувально-підривної діяльності;

- системна протидія економічному тероризму як суспільно небезпечній діяльності, спрямованій на дестабілізацію та/або завдання іншої шкоди економіці з метою досягнення політичних цілей, економічної вигоди або примушування органів державної влади, міжнародних організацій, юридичних чи фізичних осіб учинити певні дії або утриматися від їх учинення;

- інтенсифікація боротьби з тероризмом та організованою злочинністю, протидія руйнуванню державного апарату та місцевого самоврядування у зв'язку з поширенням системної корупції в державних органах;

- здійснення контррозвідувального забезпечення сфери здійснення та забезпечення судочинства, органів правопорядку, відомств із контрольними повноваженнями та правоохоронними функціями з метою упередження формування позицій деструктивного впливу в інтересах іноземних держав та їх структур, а також організацій, окремих груп та осіб;

- проведення контррозвідувальних заходів з попередження, виявлення, запобігання та припинення протиправної діяльності спеціальних служб іноземних держав, організацій, окремих груп (у тому числі фінансово-промислових груп, міжнародних транснаціональних корпорацій та регіональних груп впливу) і осіб на шкоду державній безпеці, спрямованої на встановлення контролю над стратегічно важливими об'єктами критичної інфраструктури та окремими підприємствами, здійснення негативного впливу на їх стійке та безпечне функціонування і розвиток;

- завершення створення, подальший розвиток і посилення спроможності національної системи кібербезпеки, оптимізація координації її суб'єктів з метою ефективної протидії кіберзагрозам у сучасному безпековому середовищі;

- попередження, виявлення та припинення злочинів проти основ національної безпеки, миру і безпеки людства, розповсюдження зброї масового ураження й інших злочинів, які становлять загрозу державній безпеці України, а також забезпечення безпеки державної таємниці та службової інформації;

- упровадження гармонізованих зі стандартами безпеки НАТО та ЄС механізмів функціонування системи забезпечення безпеки державної таємниці та службової інформації, що включає технічний і криптографічний захист інформації, з урахуванням трансформації безпекового простору України;

- нарощування технологічних можливостей суб'єктів забезпечення державної безпеки, прийняття на озброєння новітніх систем апаратних комплексів та спеціальних засобів;
- створення ефективної системи обміну інформацією між суб'єктами забезпечення державної безпеки та запровадження дієвих механізмів доступу суб'єктів забезпечення державної безпеки до державних електронних інформаційних ресурсів та автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів, банків (баз) даних;
- підвищення професійного рівня фахівців суб'єктів забезпечення державної безпеки;
- удосконалення нормативно-правового забезпечення функціонування системи забезпечення державної безпеки, організаційних засад діяльності суб'єктів забезпечення державної безпеки, їх координації та взаємодії;
- упровадження дієвих механізмів взаємодії суб'єктів забезпечення державної безпеки із громадянським суспільством, зміцнення демократичного цивільного контролю і нагляду за діяльністю суб'єктів забезпечення державної безпеки;
- подальший розвиток міжнародного співробітництва в безпековій сфері, насамперед з питань боротьби з тероризмом, його фінансуванням, кіберзлочинністю, нерозповсюдження зброї масового знищення та засобів її доставки, протидії легалізації (відмиванню) коштів, одержаних злочинним шляхом, та транснаціональній організованій злочинності, а також з питань захисту об'єктів критичної інфраструктури та запровадження національної системи стійкості [9]. На нашу думку, визначені завдання в повній мірі відповідають сучасним викликам у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності на шкоду економічним інтересам держави.

Стратегія є основою для розроблення відповідних програмних документів у сфері забезпечення державної безпеки та нормативно-правових актів щодо розвитку складових сил безпеки України, зокрема з питань: контррозвідувальної діяльності; удосконалення механізмів та інституційної спроможності суб'єктів боротьби з тероризмом, транснаціональною та організованою злочинною діяльністю, що використовується іноземними спецслужбами, терористичними організаціями та незаконними збройними формуваннями; захисту об'єктів критичної інфраструктури; охорони державної таємниці та службової інформації; забезпечення кібербезпеки [9].

Актуальним на сьогодні також залишається прийняття нового Закону України «Про Службу безпеки України», який дозволить підняти спецслужбу на якісно новий рівень, що відповідатиме стандартам ЄС та НАТО.

Верховна Рада України погодила текст законопроекту № 3196 від 20.05.2020 до другого читання зі змінами 18.10.2021, який стосується вдосконалення організаційно-правових засад діяльності СБ України, а тому потребує окремого аналізу та уваги [10]. На сьогодні СБ України діє згідно із законом, який було прийнято в 1992 році, однак, на жаль, в сучасних умовах розвитку держави він уже давно не відповідає вимогам часу. З метою наближення відповідності чинного законодавства до західноєвропейського досвіду й постало питання щодо реформування СБ України.

У пояснювальній записці до законопроекту зазначається, що реалізація норм цього закону сприятиме створенню динамічної, укомплектованої високопрофесійними фахівцями, забезпеченої сучасними матеріальними та технічними засобами спеціальної служби, здатної своєчасно виявляти й нейтралізувати загрозу національній державній безпеці, здійснювати ефективний захист державного суверенітету, конституційного ладу й територіальної цілісності України з неухильним дотриманням основоположних прав та свобод людини і громадянина [10].

Проведений аналіз вищевказаних нормативно-правових актів, які формують фундаментальні правові засади протидії СБ України транснаціональній організованій злочинності на шкоду економічним інтересам держави дозволяє виділити деякі особливості й обґрунтувати такі висновки.

По-перше, СБ України як державний орган спеціального призначення із правоохоронними функціями та водночас як важливий суб'єкт забезпечення економічної безпеки держави бере участь у відповідних адміністративних (публічних) відносинах у сфері гарантування економічних інтересів України.

По-друге, фундаментальні правові засади діяльності СБ України закріплені в: Конституції України; Законі України «Про Службу безпеки України», який визначає основні положення щодо діяльності СБ України; інших Законах України, що розкривають окремі функції, напрями діяльності або уточнюють окремі питання щодо діяльності СБ України.

По-третє, поточний стан нормативно-правового забезпечення діяльності СБ України потребує прийняття нового Закону України «Про Службу безпеки України», який адаптує діяльність органу державної безпеки до сучасних реалій.

Отже, з урахуванням вищевикладеного, сформуємо положення, які, на нашу думку, сприятимуть розв'язанню проблем правової регламентації протидії СБ України транснаціональній організованій злочинності на шкоду економічним інтересам держави та обов'язково повинні бути враховані при прийнятті нового закону про Службу безпеки України, зокрема:

- запровадити новий понятійний апарат, в рамках якого серед іншого визначити дефініції: «транснаціональна організована злочинність» та «економічні інтереси держави»;
- забезпечення економічних інтересів держави визначити як одне із головних завдань діяльності СБ України;
- посилити контррозвідувальний та оперативно-розшуковий напрями діяльності СБ України та розширити її повноваження щодо застосовування сил і засобів проти транснаціональних організованих злочинних угруповань за межами України;
- розмежувати контррозвідувальну та оперативно-розшукову види діяльності СБ України;
- запровадити механізми превентивного реагування на загрози економічній безпеці, наприклад рекомендації, пропозиції, офіційні застереження СБ України, які будуть обов'язковими до виконання органами державної влади (зокрема в частині розірвання державних контрактів, припинення фінансування невігідних для держави програм, недопущення вчинення тих чи інших дій з боку контролюючих органів в інтересах третіх осіб тощо).

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 10.01.2023).
2. Бандурка О.М., Литвинов О.М. Протидія злочинності та профілактика злочинів : монографія. Харків, 2011. 308 с.
3. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 № 2229-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення 10.01.2023).
4. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення 10.01.2023).

5. Теленик С.С. Адміністративно-правове регулювання державної системи захисту критичної інфраструктури України : дис. ... д-ра юр. наук : 12.00.07 / Запорізький національний ун-т. Запоріжжя, 2021. 359 с.

6. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення 10.01.2023).

7. Про контррозвідувальну діяльність : Закон України від 26.12.2002 № 374-ІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#Text> (дата звернення 10.01.2023).

8. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30.06.1993 № 3341-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text> (дата звернення 10.01.2023).

9. Стратегія забезпечення державної безпеки : Указ Президента України від 16.02.2022 № 56/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#Text> (дата звернення 10.01.2023).

10. Про внесення змін до Закону України «Про Службу безпеки України» щодо удосконалення організаційно-правових засад діяльності Служби безпеки України : Проект Закону України від 26.10.2020 № 3196-д. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70243 (дата звернення 10.01.2023).